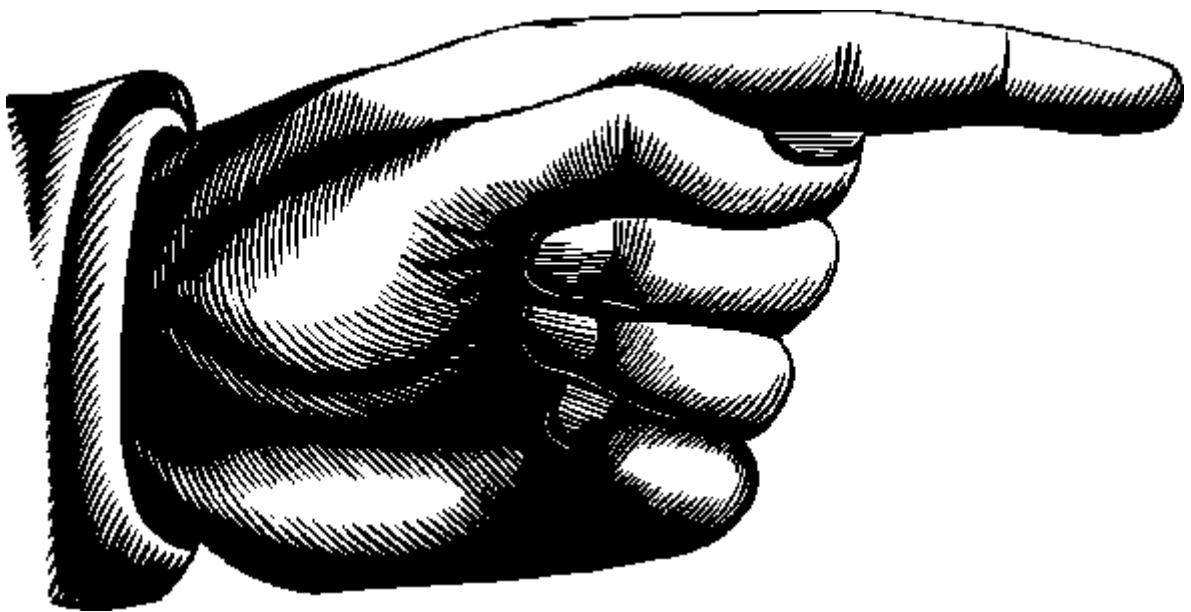

Studiehefte

TRADISJONELL LITTERATUR PÅ 1900-TALLET

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

Videoteket

Kort historisk oversikt

Den tradisjonelle litteraturen på 1900-tallet er enkelt sagt preget av tre ting: realistiske fortellinger, tendenslitteratur og dikt med fast rim og rytme. Dette er litteratur som på forskjellige måter viderefører arven fra Ibsen, Bjørnson, Kielland og de andre store realistene på 1870- og 80-tallet.

Litteraturen mellom 1905-30 kalles gjerne nyrealistisk. Mange av de nyrealistiske forfatterne tilhørte arbeiderklassen, og de skrev romaner, dikt og noveller om arbeidsmiljøer rundt om i landet. Nyrealistene skrev også historiske romaner om Norge i fortiden. Flere av disse historiske romanene er enormt lange, og består av mange bøker.

På 1930-tallet fikk vi en hissig kulturdebatt i Norge. Debatten dreide seg om seksualmoral, barneoppdragelse og kristendommens plass i samfunnet. Det var to fronter som stod mot hverandre: De kulturradikale og de kulturkonservative. De kulturradikale var inspirert av psykologen Sigmund Freud, og mente at mennesket er styrt av ubevisste drifter, og at det er skadelige å undertrykke driftene sine, fordi det kan føre til psykiske lidelser. De radikale argumenterte derfor for at vi burde ha en friere seksualmoral og friere barneoppdragelse. De konservative forsvarte kirken og den tradisjonelle moralen, og mente at samfunnet burde styres etter kristne verdier.

Mellom 1930 og 1945 ble de skrevet poesi som advarte mot Hitler og nazismen, og som oppfordret nordmenn til å stå sammen mot okkupasjonen, og å gjøre motstand. Denne kamplirykken er skrevet på fast rim og rytme, og har ofte et enkelt og slagkraftig språk. Under krigen ble kamplirykken sirkulert illegalt, og den tradisjonelle formen gjorde det enkelt å lære diktene utenat.

Etter andre verdenskrig ble det skrevet samfunnskritiske tendensromaner som på forskjellige måter tematiserte maktmisbruk og undertrykkelse. På 1950 og 60-tallet var det flere debatter i Norge om hvor grensene for ytringsfrihet skulle gå. Enkelte forfattere skrev åpent og detaljert om seksualitet, noe som førte til store og sensasjonspregede rettssaker om pornografi og trykkefrihet.

Sosialrealistene på 1970-tallet skrev politisk radikal, propagandapreget litteratur. Mange av forfattere var medlemmer av kommunistpartiet AKP (ml). Målet med sosialrealismen var å være pedagogisk: Litteraturen skulle oppdra leseren i sosialisme, og lære hvordan man kan organisere fagforeninger og streiker. På 70-tallet ble det også produsert mye feministisk litteratur, som tematiserte kvinnesak, likestilling og kjønnsroller.

Fra 1980-tallet til i dag er det svært mange ulike tendenser i litteraturen. Den realistiske romanen står sterkt – det er den som selges og leses mest i våre dager. Skillet mellom den eksperimentelle modernismen, og den tradisjonelle, realistiske litteraturen, blir stadig mer uklart. I poesien er nesten all lyrikk som utgis i bokform skrevet i en modernistisk stil, mens den tradisjonelle poesien lever videre i sanglyrikken.

På 2000-tallet har særlig den såkalte *virkelighetslitteraturen*, som utvisker skillet mellom fakta og fiksjon, bredt om seg.

Nyrealismen 1905 - 1930

Nyrealismen, eller *etisk realisme* som den også kalles, er en retning innen norsk litteratur mellom 1905 og 1930. Man kan si at nyrealistene både fortsatte og videreutviklet den realistiske litteraturen fra 1870- og 80-tallet, ved å skrive om mennesker og samfunn på en realistisk måte. Grunnen til at det gjerne kalles *etisk realisme*, er at litteraturen på denne tiden gjerne er mer opptatt av å skrive om enkeltmenneskers moralske valg, enn å skrive samfunnskritisk. Tre stikkord som kjennetegner nyrealismen, er *arbeiderlitteratur*, *heimstaddiktning* og *historiske romaner*.

Arbeiderlitteraturen var kort sagt litteratur skrevet *av* arbeidere, *om* arbeidere og *for* arbeidere. Forfatterne tilhørte altså arbeiderklassen, de skrev om livet som arbeidere, og leserne deres var for det meste arbeidere selv. Dette passer med mye av den nyrealistiske litteraturen.

Heimstaddiktning – hjemstedsdiktning – er litteratur som handler om forfatterens lokalmiljø. I nyrealismen skrev fabrikkarbeidere fra Oslos østkant om livet som fabrikkarbeider på Oslos østkant, gruvearbeideren fra Røros skrev om livet som gruvearbeider på Røros, etc.

De historiske romanene er lange romaner om Norge i middelalderen, om bondesamfunnet på 1700-tallet, og lignende. Mange av de historiske romanene er slektsfortellinger, der man følger en familie gjennom flere generasjoner. Flere av de historiske romanene i denne perioden kan leses som fortellinger om arbeiderklassens fremvekst.

Knut Hamsun (1859 – 1952)

Etter å ha vært en del av nyromantikken på 1890-tallet, og skrevet romaner som *Sult* (1890), *Mysterier* (1892) og *Pan* (1894), går Knut Hamsun på 1900-tallet over til å skrive realistiske folkelivsskildringer, ofte lagt til Nordland, der han vokste opp. Mange av romanpersonene hans er vandrere og landstrykere – et liv Hamsun kjente godt til selv.

Romanen *Markens grøde* (1917) handler om en mann som skaper seg et hjem i ingenmannsland, og som med utholdenhet og rå kraft bygger det opp til en stor gård. I *Markens grøde* viser Hamsun en svært skeptisk holdning til industrisamfunnet og den moderne verden, og hyller det enkle og naturlige livet som bonde. Romanen gav ham Nobelprisen i litteratur i 1920.

Under andre verdenskrig tok Hamsun parti for nazistene, og i landssvikoppgjøret etter krigen ble det ført en rettsak mot ham. Han var da nærmere 90 år gammel. Psykiaterne ved Gaustad sykehus undersøkte ham, og konkluderte at han hadde «varig svekkede sjelsevner». Dette gjorde at Hamsun slapp fengselsstraff for landssvik.

Olav Duun (1876 – 1939)

Olav Duun regnes fremdeles som en av de fremste romanforfatterne vi har hatt i Norge. Duuns hovedverk *Juvikfolke* kom ut mellom 1918 og 1923, og er en enorm slektsroman i seks bind.

Handlingen starter like før 1814, og strekker seg hundre år frem. I tillegg til å være en slektskrønike, er romanen en beskrivelse av hvordan det moderne Norge oppstår på 1800-tallet.

Sigrid Undset (1882 - 1949)

Sigrid Undset skrev realistiske romaner og noveller. Noen av dem handlet om hennes samtid, andre var historiske romaner om Norge i middelalderen. Mest kjent i dag er trilogien *Kristin Lavransdatter*, som er lagt til Norge i tiden like før svartedauden i 1949. De tre romanene om Kristin Lavransdatter er en av Norges mest kjente dannelsesromaner, altså romaner som beskriver en persons barndom, prøvelser, og oppvekst til et modent liv. Undset fikk Nobelprisen i 1928.

Johan Falkberget (1879 - 1967)

Johan Falkberget skrev bøker som var både arbeiderlitteratur, heimstaddiktning og historiske romaner på en og samme tid. Falkberget var født og oppvokst i gruvebyen Røros, og de fleste romanene hans handler om miljøet på Røros og gruvedriften der. Falkberget arbeidet selv i gravene i nesten 20 år, helt fra han var gutt. Han kjente altså svært godt til miljøet han beskrev. Falkbergets historiske roman *Den fjerde nattevakt* (1923) handler om gruvedriften i Røros tidlig på 1800-tallet, mens romanen *Christianus Sextus* går enda lenger tilbake i tid, og beskriver gruvearbeidernes liv på 1720-tallet.

Rudolf Nilsen og Oscar Braaten – to arbeiderdiktere fra Kristiania

Kristiania (Oslo fra 1925) hadde også sine arbeiderforfattere og sin heimstaddiktning. Poeten Rudolf Nilsen (1901 – 1929) var en arbeidergutt fra østkanten av byen, som skrev sosialistiske dikt om klassekamp og revolusjon. Diktene hans er skrevet med fast rim og rytme, og ikke på frie vers, slik modernistiske poeter gjerne skrev. Diktet «Nr. 13» er en skildring av de elendige forholdene i en sliten bygård på østkanten av en by. Bygården Nr. 13 beskrives som en rønne, men likevel som et hjem folk er glade i, fordi de har et fellesskap der. Nr. 13 er selvsagt ulykkestallet: Poenget er at hvis du er så uheldig å bli født i arbeideklassen, har du trukket et uheldig kort, og du må leve livet i fattigdom og slit. Nilsen døde av tuberkulose, bare 28 år gammel.

Oscar Braaten skrev romaner, noveller og skuespill om fabrikkarbeidernes liv på østkanten av Oslo. Braaten vekslet mellom å skrive på nynorsk, og på et bokmål preget av østlandsdialekter. Skuespillene og fortellingene hans handler gjerne om de sosiale problemene på østkanten, men også om samhold og klassesolidaritet i arbeiderklassen. Novellen «Kremmerhuset» (1930) er et godt eksempel på dette. Mest kjent i ettertid er romanen *Ulvehiet* (1919), som er en oppvekstskildring fra en grå og sliten bygård – ikke ulik Rudolf Nilsens Nr. 13.

Analyse av Rudolf Nilsens dikt «Nr 13» (1926)

Rudolf Nilsen vokste opp i arbeiderklassen på Oslo Øst, og han skrev om dette miljøet. «Nr. 13» er altså et eksempel på arbeiderlitteratur og heimstaddiktning. At Nilsen var kommunist, blir tydelig i diktet.

Motiv: Diktet er en realistisk skildring av de elendige forholdene i en sliten bygård på østkanten av en by. Selv om bygården Nr. 13 beskrives som en råtten rønne, omtales den likevel av det lyriske jeget som «vår kjære gamle gård». Diktet beskriver flere navngitte personer som bor i nr. 13: Gamle Dal som har lungeproblemer, Karlsen som har drukket opp ukelønnen sin, og den unge prostituerte Olga. Diktet fremstiller en kveld i Nr. 13, og hvordan bygården da «blir festlig som et slott», når alle har kommet hjem fra arbeidet, barn bråker overalt, det lages mat i leilighetene, og alle kan høre Karlsen som synger og spiller fiolin i fylla. Til slutt i diktet får vi beskrevet at noen unge menn ikke legger seg til å sove som de andre, men at de leser bøker, og drømmer om et utopisk samfunn «hvor Nr. 13 ikke er».

Tema:

1. På den ene side kan diktet tolkes samfunnskritisk og politisk. Diktet tematiserer arbeiderklassens kår og sosiale problemer, og det urettferdige i at samfunnet er klassesdelt. Nr. 13 er naturligvis ulykkestallet: Hvis man er så uheldig å være født i arbeiderklassen, har man trukket et dårlig kort, og man er dømt til å leve i elendighet.

De tre navngitte personene i diktet kan sies å representere hvert sitt sosiale problem: Gamle Dal med lungeproblemer er et eksempel på hvordan folk i arbeiderklassen blir syke av å leve i så kummerlige forhold som de gjør. Karlsen representerer de mange i arbeiderklassen som har alkoholproblemer som følge av et tungt og vanskelig liv. Olga kan leses som en representant for de unge jentene i arbeiderklassen som har så lave lønninger på fabrikken at de tvinges til å prostituere seg.

I de tre siste strofene blir diktet tydeligere politisk. De ungene mennene som leser bøker om natten, drømmer om et Utopia hvor ingen mennesker eier andre, og «hvor Nr. 13 ikke». Det virker nærliggende å tolke dette som den sosialistiske drømmen om det klasseløse samfunnet. Disse unge mennene som leser, «leter drømmen frem igjen / slik den engang strålte om en vismanns gylne penn.» Vismannen kan tolkes direkte som Karl Marx (kommunismens far).

2. På den annen side kan diktets tema sies å være samholdet og fellesskapet mellom arbeiderne – at arbeiderne utgjør en sammensveiset klasse. Livet i Nr. 13 beskrives med mye varme, og noen av

strofene er de rene kjærlighetshyllester til den slitne bygården. Poenget synes å være at siden alle i arbeiderklassen er i samme båt, får de et solidarisk fellesskap og et miljø de føler seg hjemme i. Kjærlighetshyllesten er altså ikke til de dårlige kårene i og for seg, men til selve arbeiderklassen og den klassetilhørigheten som arbeiderne har.

Form: Diktet er tradisjonelt i sin form, og helt regelmessig komponert. Hver strofe består av tre vers, hver verselinje har samme takt, og de tre versene i hver strofe er bundet sammen med enderim. Dette er så langt unna modernismens frie vers som det er mulig å komme.

Verdt å merke seg: Rudolf Nilsens dikt er skrevet mens høymodernismen pågikk ellers i Europa, men Nilsens dikt er alt annet enn modernistisk:

- Diktet har en enkel og tradisjonell form, mens de modernistiske dikterne eksperimenterte med formen og skrev med frie vers.
- Diktet beskriver virkeligheten realistisk og gjenkjennelig, mens modernistisk kunst som regel er forvirrende og vanskelig.
- Diktet handler om samhold og fellesskap, mens modernistisk litteratur gjerne handler om fremmedfølelse, og om individer som mangler fellesskap og tilhørighet.

Analyse av Rudolf Nilsens dikt «Storbynatt» (1925)

(Skrevet som besvarelse av kortsvaroppgave på skriftlig eksamen)

Kortsvaroppgave

Svaret bør ikke være på mer enn cirka 250 ord.

Vedlegg:

Diktet «Storbynatt» av Rudolf Nilsen, 1925

Formuler temaet, og gjør greie for noen sentrale virkemidler og den funksjonen de har i diktet.

Kommentar:

Du skal skrive på en presis måte og bruke relevant fagspråk

Nede på de asfalterte dybder

Rudolf Nilsens «Storbynatt» (1925) er et eksempel på poesi som er tradisjonell i sin form, og som handler om bylivet uten at temaet er fremmedfølelse, slik det ofte var tilfelle i modernismen.

Hovedmotivet i diktet er at det lyriske jeget vandrer alene rundt i en by om natten, og nyter det å være innkapslet i en lys og menneskeskapt verden.

Diktet er tradisjonelt og regelmessig i sin oppbygning: Det har fire strofer med åtte verselinjer i hver, og de fleste versene rimer på et annet vers i strofen.

Diktet har to viktige motivkretser: Det første er det man kan kalle havbunnmetaforene – de mange sammenstillingene av det å gå rundt i en by, med det å være på bunnen av havet. Det lyriske jeget går «på bunden av den milevide by», han befinner seg «nede på de asfalterte dybder», og lyden av byen er som suset i en konkylic.

Den andre viktige kretsen av motiver, er det paradokset at natten er lys, og dagen er mørk: «For det er natt. Og det er lyst og godt.» Den lyse natten i byen holder dagens mørke borte. Dagens mørke kan tolkes metaforisk, som hverdagens vanskeligheter, strev og bekymringer.

Diktets tema blir tydelig i siste strofe. Det virkelig gode med byen, er ikke bare at den lyse natten holder dagens mørke ute – den skjuler også stjernehimmelen «stumme trusler om en evighet.» En måte å lese dette på, er at den lyse byen gjør det lettere å slippe unna de brysomme tankene som gjerne melder seg når mennesker ser opp på stjernehimmelen, og brått føler seg ubetydelige.

Kilde:

Nilsen, Rudolf: «Storbynatt», fra *På stengrunn*, 1925

Analyse av Oscar Braatens novelle «Kremmerhuset» (1930)

Motiv: En gutt finner penger i et kremmerhus. Han tenker på alt han skal gjøre med pengene, men får dårlig samvittighet, og gir dem til en jente han tror har mistet dem. Så finner han ut at moren hans er den som mistet pengene. Før han rekker å ordne opp i tingene, kommer jentas mor og leverer pengene tilbake.

Tema: Novellen tematiserer moral og ærlighet, samtidig som den handler om arbeiderklassens kår, og om samhold og fellesskap i arbeiderklassen.

Miljø: Personene er fattige. De drømmer om å dra på marked, men har ikke råd. Folk er ærlige mot hverandre. Om dagen er barna alene i bygården, det er ingen voksne til stede. Vi er åpenbart i gamledager – kremmerhus er ikke så vanlig lenger.

Språket: Språket i novellen er svært enkelt, antagelig for at vanlige folk uten høyere utdanning skulle kunne lese og forstå den. I tillegg kan to ting nevnes:

- **Fortellerstemmen** er skrevet med folkemålsformer (*lomma*, *gata* og *snoen* istedenfor *lommen*, *gaten* og *sneen*, for eksempel). Dette er lovlig valg etter 1917, men å bruke dem var nok et svært bevisst valg av Braaten (se materialet om språkhistorien på 1900-tallet for å lære mer om dette).
- **Replikkene** er skrevet på arbeiderklassesosiolekt: «Å er det du leiter etter?», «Jeg har mista no!» Denne dialekten er typisk østnorsk, med mye a-endelser og diftonger.

Disse språklige trekkene gjør novellen mer realistisk.

Novellens syn på moral: Arbeiderklassefolk fremstilles som mennesker med god moral. De lar seg friste, og lar seg påvirke, vil gjerne gjøre fornuftige ting med mulighetene de får, men til syvende og sist gjør de «det rette». Dette gjelder både hovedpersonen og moren til Margrete (hun som får pengene). Man har stolthet og vil ikke oppnå noe på uærlig vis.

Novellens syn på samhold: Samhold og fellesskap er viktigere enn personlig vinning. Det er verdt å tenke på at alle i novellen er fattige.

Oppbygning:

- Eksposisjon (ting presenteres): Fortelleren finner et kremmerhus.
- Igangsettingsfasen (noe skjer): Når han begynner å tenke på hva han skal gjøre med pengene.
- Spenningen stiger frem til *klimaks* (spenningstoppen)
 1. Når han gir pengene til Margrete
 2. Når moren sier at det er hun som har mistet pengene
- Spenningsutløsningen (det som skjer til slutt): Fortelleren får gå på marked likevel

Fortellertype: Personal forteller (en som sier «jeg»). Fortelleren er selv med i historien. Dette gjør at vi som lesere engasjerer oss mer. Dessuten får man følelsen av at det som sies om både moral og om arbeiderklassen er *sant*.

Hovedpersonen: Godhjertet, snill, ærlig. Vil ikke hjelpe dårlige folk, men har hjerte for de svake. Vil ta seg av sin mor, og har dessuten samme interesser som unge gutter flest.

Budskapet i novellen:

- 1) Hvis du gjør «det rette», vil du få din belønning til slutt.
- 2) Arbeiderklassefolk er bra folk, som tar vare på hverandre.

Kulturdebatten på 1930-tallet

Kulturdebatten på 1930-tallet var kort sagt en livssynsdebatt som handlet om seksualmoral, ekteskap, religion og barneoppdragelse. Det var to fronter i debatten: De kulturradikale og de kulturkonservative.

De kulturradikale, slik som forfatterne Arnulf Øverland og Sigurd Hoel, var inspirert av psykologen Sigmund Freuds teorier. Ifølge Freud er vi mennesker drevet av ubevisste drifter og impulser. Vår bevissthet, vår fornuft, er bare som toppen av et isfjell: Det som virkelig er drivkraften i menneskelivet, er driftene våre – og spesielt seksualdriften. Ifølge Freud er det skadelig å undertrykke driftene i oss, for hvis driftene ikke får utløp, kommer de tilbake som psykiske lidelser. Driftene er med oss fra vi er født, og hvis barn har en altfor streng og undertrykkende oppvekst, kan de utvikle nevrosener. De kulturradikale mente derfor at kulturen vår må være såpass åpen at vi kan snakke om seksualitet på en naturlig måte, og de mente at barn må få utfolde seg mest mulig i frihet, slik at de kan utvikle en sunn personlighet.

De kulturkonservative, slik som presten Ole Halleby og avisredaktøren Fredrik Ramm, var i første rekke *kristenkonservative*. De mente at Freuds menneskesyn reduserte mennesket til et dyr. Mennesket er først og fremst ånd, mente de. De konservative forsvarte kristne verdier, og mente at den kulturradikale litteraturen ødela moralen i samfunnet, ved å forurense unge mennesker med skitne tanker og ideer. Seksualiteten hørte hjemme innenfor ekteskapets rammer; sex utenfor ekteskapet var syndig og umoralsk.

Politisk var mange av de radikale kommunister, mens de konservative var motstandere av kommunismen.

I 1933 ble den kulturradikale poeten Arnulf Øverland saksøkt for blasfemi, etter å ha holdt foredraget «kristendommen – den tiende landeplage». Øverlands foredrag gjør narr av kristendommen, det handler om at kirken var undertrykkende, og at prestene forgiftet folk med angst for naturlig seksualitet, ved å stemple det som syndig og perverst.

Sigurd Hoels roman *Syndere i sommersol* (1927) ble fordømt fra prekestolen i flere norske kirker. Romanen handler om en vennegjeng med unge kvinner og menn, som ferierer sammen på Sørlandet. Store deler av romanen er dialog, der de diskuterer seksualitet, ekteskap og kjønnsroller. Noen av personene i romanen gir uttrykk for en liberal seksualmoral, og argumenterer for at ekteskapet er en gammeldags institusjon som vi moderne mennesker like gjerne kan avskaffe. Det at kvinnene i romanen fremstilles som aktive i kjærlighetsforholdene provoserte kanskje mer enn noe annet.

I 1928 skrev Fredrik Ramm en beryktet artikkel i Morgenbladet, kalt «En skitten strøm flyter utover landet». Artikkelen er et angrep på de kulturradikale forfatterne. Der kan man blant annet lese at Sigurd Hoel gjør større skade med sine romaner, enn en full voldtekstmann gjør mot et barn.

Kamplyrikk 1930 – 1945

Kamplyrikk var samfunnsengasjerte motstandsdikt som ble skrevet rett i forkant av andre verdenskrig, og under krigen. Kamplyrikken er tradisjonell i sin form – den er altså skrevet på fast rim og rytme, og ikke frie vers. Diktene har et tydelig politisk eller moralsk budskap: De handler om samhold, og de oppfordrer til motstand mot den tyske okkupasjonsmakten. Under krigen ble kamplyrikken publisert illegalt, og mange av diktene har en svært enkel form, noe som gjorde det enkelt å lære dem utenat.

Arnulf Øverland (1889 – 1968)

Arnulf Øverland er en av de mest berømte krigslyrikerne. I 1936 skrev han diktet «Du må ikke sove», der han advarte mot nazismen og krigen som han så nærme seg, og hevdet at vi snart må «råtne for Hitlers ariske rase». Etter krigens utbrudd ble Øverland raskt arrestert av tyskerne, og sendt til konsentrasjonsleiren Sachsenhausen. «Du må ikke sove» er så kjent i Norge at enkelte fraser fra diktet har gått inn i språket som alminnelige moralske ordspråk. Dette gjelder særlig «Du må ikke tåle så inderlig vel / den urett som ikke rammer deg selv». Denne frasen er så kjent at mange som ikke har lest diktet har hørt den. Øverland overlevde oppholdet i konsentrasjonsleiren, og vendte i 1945 tilbake til Norge som en motstandshelt.

Inger Hagerup (1905 - 1985)

Inger Hagerups «Aust-Vågøy» er et av de mest berømte diktene som ble skrevet under krigen. I likhet med Arnulf Øverlands «Du må ikke sove» er dette diktet et eksempel på kamplyrikk, men «Aust-Vågøy» er skrevet i 1941, da krigen var i gang. Diktet handler om en konkret historisk hendelse, nemlig tyskernes brenning av fiskeværet Aust-Vågøy i Lofoten i 1941. Diktet ble kjent under krigen, men det var ingen da som visste hvem som hadde skrevet det. Det ble sirkulert illegalt og lært utenat, og først etter krigen ble det kjent at det var Inger Hagerup som var poeten bak diktet.

Nordahl Grieg (1902 – 1943)

Dikteren Nordahl Grieg er en av de mest kjente motstandsfolkene blant forfatterne. Han var, i likhet med Øverland, kommunist, og han advarte mot fascismen gjennom hele 1930-tallet. Grieg skrev dikt og skuespill, og han arbeidet som journalist og krigsreporter under krigen. Han døde i 1943, da flyet hans ble skutt ned over Berlin. Et av Nordahl Griegs mest kjente dikt i dag, er «Til ungdommen», som ble sunget og lest mye etter terrorangrepet 22. juli 2011.

Analyse av Arnulf Øverlands kamplýriske dikt «Du må ikke sove» (1937)

Motiv: Dette diktet har to lyriske jeg. Det første jeget har nettopp våknet, og ble vekket av en stemme som talte i en drøm. Stemmen i drømmen tilhører en dødsdømt fange, og gjennom det meste av diktet er det denne stemmen som taler. Stemmen i drømmen forteller at han (eller hun) sitter fanget i en kjeller som er full av andre fanger. Stemmen fortsetter med å advare mot krigshissing og mot retorikk som oppfordrer til krig, og sier at vi snart alle skal måtte «råtne for Hitlers ariske rase». Det siste stemmen i drømmen gjør, er å rope at Europa brenner. Diktet avsluttes med at det første lyriske jeget (den som har våknet av drømmen) går ut i natten. I øst ser han at solen er i ferd med å stå opp «med et skjær av blod og brann». Dette minner om advarselen fra drømmen, at Europa snart vil brenne.

Tema: Diktet er en tydelig advarsel om det som er i ferd med å skje i nazi-Tyskland. Øverland må derfor sies å være svært forutseende, i og med at diktet er skrevet så tidlig som i 1937, flere år før verdenskrigen var i gang. Det å *våkne opp* er den viktigste metaforen i diktet. Poenget er tydelig: Vi skal våkne opp *politisk*, og se hva som er i ferd med å skje i Europa.

Komposisjon: Diktet er skrevet med enderim, og en forholdsvis fast takt i versene. Det har altså ikke frie vers, men det er likevel ganske variert i formen. Strofene er av forskjellig lengde, og hvilke vers som rimer på hverandre varierer fra strofe til strofe.

Diktet begynner og avslutter med stemmen til det første lyriske jeget – den personen som har drømt. I mellom dette taler stemmen til det andre lyriske jeget – stemmen til den dødsdømte fangen i drømmen. Begge de to stemmene i diktet avslutter med de samme ordene: «Europa brenner!».

Frem til strofen der stemmen i drømmen spesifikt nevner Hitler, kunne diktet handlet om et hvilket som helst undertrykkende regime. Etter dette er det ingen tvil om hva diktet handler om, og hvordan det bør tolkes.

Virkemidler: Det mest fremtredende virkemiddelet i diktet er alle utropstegnene. Nesten alle strofene inneholder ett eller flere utropstegn, noe som gir diktet et manende og insisterende preg. Dette er ikke et stille og forsiktig dikt, men et dikt som roper til leseren.

Det første verset som stemmen i drømmen sier («Du må ikke sove! Du må ikke sove!») rimer ikke på noe annet vers. I et dikt som ellers er skrevet slik at hvert eneste vers rimer på et annet vers, blir dette et virkemiddel i seg selv.

Analyse av Inger Hagerups krigsdikt «Aust-Vågøy» (1941)

Motiv: Diktet forteller at «de» drepte «våre» gårder og drepte «våre menn». Dette gjentas på forskjellige måter i de tre første strofene, og det legges til at bak hver som har måttet dø «står tusener igjen», og at disse tusener står samlet «i steil og naken tross». Til slutt henvender diktet seg til noen døde kamerater, og garanterer dem at «de kuer aldri oss».

Tema: I første omgang kan temaet helt enkelt sies å være tyskerens brenning av Aust-Vågøy, og videre tyskerens herjinger i Norge generelt. I tillegg synes det også å være oppfordringen til motstandskamp mot tyskerne, og en påminnelse om at det er mange som står klare til å gjøre motstand.

Form: Diktet har fire strofer med fire vers i hver strofe. Det andre og fjerde verset rimer på hverandre, mens første og tredje vers ikke har rim. Setningene i diktet er påfallende korte. Setningen «De brente våre gårder» går igjen tre ganger, noe som er med på å gi diktet et manende og insisterende preg.

Man kan anta at det er to grunner til at diktet har en så enkel form: For det første for at det skal virke slagkraftig og virke oppildnende til motstandskamp. For det andre kan man anta at det er skrevet så enkelt for at det skulle være enkelt å lære utenat.

Om diktets «vi»: Dette diktet har ikke et lyrisk jeg, men et lyrisk *vi*. Det snakkes om «våre gårder», «våre hjerter» og «våre menn». Dette kan tolkes på flere forskjellige måter.

1. Man kan tolke det som at det egentlig er et lyrisk jeg som taler *på vegne av* et fellesskap (enten innbyggerne i Aust-Vågøy, eller alle nordmenn som er imot den tyske okkupasjonen).
2. Det kan også tolkes som at det er selve fellesskapet som taler i diktet. Da er det så å si et kor av stemmer som taler: Alle Aust-Vågøys sante innbyggere.
3. Siden diktet nevner at de drepte «våre menn» kan det tolkes som at det lyriske viet er stemmen til *kvinnene* i Aust-Vågøy, som fikk sine menn skutt av tyskerne.
4. Leseren av diktet (diktets «du») er innskrevet i dette viet. Dette diktet henvender seg ikke til hvem som helst, men til en spesifikk gruppe. Diktet er ikke ment for tyske soldater eller for de som holder med tyskerne, men for nordmenn som er imot okkupasjonen. Dette blir tydelig av diktets klare motsetning mellom «dem» og «oss».
5. I siste strofe er det noen «døde kamerater» som tiltales, og som gjøres til del av dette viet. En slik type tiltale, hvor man snakker til døde mennesker som om de er levende, eller til fraværende mennesker som om de er til stede, eller til ting som om de kan forstå, kalles *apostrofe*. I poesien er apostrofer helt alminnelig, men det forekommer sjelden i andre typer språkbruk.

Etterkrigslitteraturen – 1950- og 60-tallet

På 1950 og 60-tallet var det flere debatter i Norge om hvor grensene for ytringsfrihet skulle gå. Enkelte forfattere skrev åpent og detaljert om seksualitet, og andre skrev samfunnskritiske tendensromaner som tematiserte maktmisbruk og undertrykkelse. Dette førte til store og sensasjonspregede rettssaker om pornografi og trykkefrihet.

Agnar Mykle (1915 - 1994)

I 1956 kom forfatteren Agnar Mykle med romanen *Sangen om den røde rubin*, og ble straks etter politianmeldt for å skrive pornografi. Romanen handler om studenten Ask Burlefot, og om hans kjærlighetsforhold til forskjellige kvinner. Boken fikk mye oppmerksomhet på grunn av eksplisitte erotiske skildringer, noe man ikke var vant til på denne tiden. I 1957 startet en stor og sensasjonspreget rettssak om romanen, som endte med at bøkene ble konfiskert av politiet. Hele boken ble lest i retten, som bevis, og forsvarerne sammenlignet den med erotisk litteratur fra hele verden. Dommen ble anket til høyesterett, hvor forfatteren og forlaget ble frikjent.

«Myklesaken» engasjerte voldsomt. Noen lot seg provosere av sexskildringene i romanen, mens andre så det hele som en prinsipiell sak om kunstnerisk frihet og ytringsfrihet. Mange syntes at det største problemet var at boken så ut til å være en «nøkkelroman», altså at den handlet om forfatterens eget liv, og at den brukte levende personer som modell. Flere kvinner som Mykle selv hadde hatt forhold med, mente at de var avbildet i romanen, og at de ble gjenkjent i sine lokalmiljøer. «Myklesaken» har blitt stående som en av de store ytringsfrihets- og trykkefrihetssakene i norsk rettshistorie, og saken har paralleller til våre dagers debatt om «virkelighetslitteratur».

Jens Bjørneboe (1920 - 1976)

Jens Bjørneboe var en forfatter som skrev tendenslitteratur om dagsaktuelle saker, og konsekvent angrep maktpersoner og autoriteter, slik som lærere, politi, rettssystemet og militærvesenet. Romanen *Jonas* (1955) handler om en dyslektisk gutt som stemples som en idiot av sine autoritære lærere. Romanen *Den onde hyrde* (1960) er en kritikk av fengelsvesenet, og viser hvordan kriminelle ikke rehabiliteres i fengsel, men at straffen gjør dem verre. Skuespillet *Semmelweis* (1964) handler om legen Ignaz Semmelweis, som på 1800-tallet oppdaget viktigheten av håndhygiene på sykehus, men som ble latterliggjort i samtiden. Stykket tematiserer hvordan sannheten undertrykkes av autoriteter.

I likhet med Agnar Mykle fikk også Bjørneboe trøbbel med myndighetene for å skrive pornografisk, med romanen *Uten en tråd* (1966). Bjørneboe fikk 100 kroner i bot, og to dager i fengsel som straff. Boken ble forbudt i Norge, men den ble oversatt til dansk, og utgitt i Danmark under tittelen *Uden en træv*. I 1966 skrev Bjørneboe oppfølgeren *Uden en træv II*, som er like pornografisk, og som er tilegnet den norske høyesterett.

Torborg Nedreaas (1906 - 1987)

Torborg Nedreaas var en politisk engasjert forfatter som skrev litteratur som tematiserte oppvekst, klasseskille og kvinnesak. Tendensromanen *Av måneskinn gror det ingenting* (1947) er et innspill i debatten om selvbestemt abort i Norge. Romanen anklager mannssamfunnet for å utnytte kvinner og utsette dem for fare ved å forby abort. Nedreaas' roman setter samfunnsproblemer under debatt, og slik sett står boken i forlengelse av realismen på 1870- og 80-tallet.

Romanen handler om en 17 år gammel jente som blir forført av en lærer hun har hatt på skolen. Livet hennes er grått og kjedelig, og bare møtene med elskeren gir noen glede. Han gifter seg med en annen, og de fortsetter å treffes selv etter det. Hun blir gravid, og ser ingen annen utvei enn selv å fremprovosere abort, med strikkepinner.

I kapitlet der den selvutførte aborten beskrives, beskriver bokens jeg-forteller hva som skjedde etter at hun ble gravid. Hun vil først lage skandale og forhindre at barnets far gifter seg med kvinnen han er forlovet med, men så kommer hun på at hun også har ligget med en annen – én gang. Hun kan altså ikke vite med sikkerhet hvem barnefaren er. Legen nekter å utføre abort på henne (det var straffbart på denne tiden). Søsteren hennes fordømmer henne, men har selv vært i samme situasjon, og forteller hvordan man utfører abort på seg selv. Resten av kapitlet er en detaljert beskrivelse av hvordan hun utførte abort på seg selv med strikkepinner, hjemme alene. Ute er det tordenvær og lummert.

Hensikten med å beskrive aborten så detaljert, er åpenbart å skape en *sjokkeffekt*. Nedreaas bruker forferdelige beskrivelser, og tvinger derfor leseren til å bli oppmerksom på samfunnsproblemet: «Jeg førte strikkepinne inn i meg og visste ikke om det var rette stedet, for en strikkepinne kan ikke føle seg fram. Jeg hadde kvelningsfornemmelser, pusten kom som i brekninger. Tordenen fjernet seg litt, lynene var mindre hyppige og regnet trommet jevnt mot ruten.»

Poenget i tendensromanen er klart: Et forbud mot abort fører bare til ulovlige og livsfarlige aborter, som setter kvinners liv i fare.

Sosialrealismen på 1970-tallet

På 1970-tallet var mange norske forfattere medlemmer av det revolusjonære kommunistpartiet AKP (ml), og de skrev en type propagandapreget litteratur, som kalles sosialrealisme. Målet med sosialrealismen var å være pedagogisk. Litteraturen skulle oppdra leseren (fortrinnsvis en arbeider) til å bli en god sosialist, og lære hvordan man kan organisere fagforeninger og streiker.

Sosialrealismen har mye til felles med den realistiske tradisjonen fra tidligere: Forfatterne ønsket å beskrive virkeligheten på en sannferdig og gjenkjennelig måte. Historiene de skrev hadde en tydelig tendens, altså var det liten tvil om hva som er holdningen til forfatteren.

En del er imidlertid unikt for sosialrealismen. Det ene er at dokumentarstoff og fiksjon ofte blandes. Flere av romanene tar utgangspunkt i faktiske historiske hendelser, og avsnittene veksler mellom å være dokumentar og fiksjon. I tillegg kommer det at sosialrealismen er mer propagandapreget enn andre former for realisme. Romanene er så å si partidiktning for kommunistpartiet AKP (ml). Dette er særegent for sosialrealismen på 1970-tallet.

Prosjektet med å skrive en pedagogisk litteratur som skulle hjelpe folket og skape revolusjon, viste seg raskt å være mislykket. Mange av forfatterne ser i dag ut til å være ganske flau over hele greia. Det ble gjerne dårlig litteratur – klisjéaktig propaganda. Sosialrealismens tendens ble så overtydelig at den tippet over i karikaturer.

Et eksempel på sosialrealisme: Tor Obrestads roman *Sauda! Streik!* (1972)

Tor Obrestads sosialrealistiske roman *Sauda! Streik!* handler om streiken på smelteverket i Sauda i 1970. Romanen er på alle måter et skoleekempel på sosialrealisme. La oss se nærmere på et kapittel i romanen:

Kapittelets tittel er et sitat av Lenin, den første kommunistiske lederen i Sovjetunionen: «Det er forståelig at arbeidsgiverne alltid forsøker å senke lønningene, for desto mindre de gir arbeiderne, desto større blir profitten». Alle kapitlene i romanen er slike lange Lenin-sitater.

Etter Lenin-sitatet følger et avsnitt som er dokumentarisk, altså fakta om streiken i Sauda i 1970: «På slutten av sekstitalet blei det gjort framstøytar for å innføre UMS. Det møtte massiv motstand frå arbeidarane. Men bedriften og LO-byråkratiet gjorde sine førebuingar for å gjennomføre systemet. Tidsstudier av denne typen kartlegg alle rørsler og arbeidsoperasjonar som ein arbeidar gjer i arbeidssituasjonen. Føremål: han skal kunne effektivisere arbeidet og få produksjonstempoet opp. [...]»

Resten av kapittelet er fiksjon. Motivet er som følger: Arbeideren Jon Halvorsen har delt ut løpesedler hvor han maner arbeiderne til å protestere mot en ny arbeidsplan. Når ledelsen finner ut av dette, truer de ham med sparken. Men arbeidsgiverens advokater tør ikke sparke ham, så i stedet kaller de ham inn til et møte, hvor de prøver å få ham til å skjønne at arbeidsgiveren og arbeiderne

spiller på samme lag. Jon Halvorsen forklarer arbeidsgiveren (og samtidig leseren) hvorfor det *ikke* er slik. Arbeidsgiveren og arbeidstakerne har *helt motsatte interesser*.

Sjefen sier: «Du kjem stadig tilbake til dette med interesser. Vi har ikkje motsette interesser. Vi har sams interesser. Di meir bedriften tener, di meir blir det att i lønningsposane.»

Halvorsen svarer: «Du tar feil. Vi har stikk motsette interesser. Eg sel mi arbeidskraft til bedriften for høgast mulig betaling. Du kjøpar mi arbeidskraft så billig som mulig.»

Temaet i teksten:

- Spenningen mellom arbeiderklassen og kapitalister.
- Arbeiderne er ofre for kapitalismen.
- Kapitalistene forsøker å utnytte arbeiderne, og for ikke å bli utnyttet må arbeiderne stå på kravene sine.

Sosialrealistiske trekk i teksten:

- Det veksles mellom dokumentar og fiksjon.
- Romanen har ikke bare en samfunnskritisk tendens, den er politisk propaganda i romanform.
- Så å si all dialog i romanen handler om politikk. Personene i romanen diskuterer politikk hele tiden.
- Målet med romanen er å være pedagogisk.
- Forfatteren hørte hjemme ytterst på den politiske venstresiden, og var medlem av kommunistpartiet AKP (ml). Dette er i seg selv et sosialrealistisk trekk.
- Hovedpersonen, Jon Halvorsen er en type – en flat figur med forutsigbare karaktertrekk. Han har ingen psykologisk dybde. Han *er* «den politisk bevisste arbeideren»
- Målet er ikke å vise frem et individuelt menneske, men å vise frem hva som er feil med verden.

Feministisk litteratur på 1970-tallet

Det ble også skrevet mye feministisk litteratur på 1970-tallet. Dette har en kulturhistorisk sammenheng: Kjønnrollemønsteret var i ferd med å endre seg, stadig flere kvinner tok høyere utdanning, og kvinnene ble mer og mer økonomisk uavhengige. På denne tiden fikk vi flere skilsmisser, og et krav om selvbestemt abort. De fleste forfatterne som skrev feministisk litteratur, skrev på en realistisk måte: De satte problemer under debatt, ved å vise frem urettferdigheten i samfunnet.

En feministisk forfatter som valgte en annen strategi, var Gerd Brantenberg. Romanen *Egalias dotre* (1977) er en satirisk roman som beskriver en opp-ned-verden kalt Egalia, der kvinnene styrer samfunnet, og mennene må være hjemme og passe barn. Meningen er at dette skal få leseren til å se urettferdigheten i samfunnet. I tillegg til å snu kjønnsrollene på hodet, snur romanen også *språket* på hodet. Der hvor det på norsk heter «menneske», «sjømann» og «i manns minne», heter det i Egalia «kvinneske», «sjøkvinne» og «i kvinns minne».

Romanen handler om tenåringsgutten Petronius, som vil mer i livet enn bare å bli en hjemmeværende husfar. Han vil nemlig bli verdens første mannlige sjøkvinne! Han blir imidlertid latterliggjort av lillesøsteren sin, fordi dette er helt utenkelig i deres verden. Det sier seg jo selv at en mann ikke kan være sjøkvinne:

«Ha! Ha! En mann kan'ke bli sjøkvinne, vell og tilføyde snusfornuftig at det lå da i selve ordet. – En mannlige sjøkvinne! Tåpeligste uttrykket i kvinns minne! Ho, ho! Kanskje du skal bli dekksgutt? Eller tømmermann?! Jeg ler meg i hjeeeeell!»

Petronius' familie forsørges av hans mor, mens hans far er en hjemmeværende husfar. Mor oppfører seg maskulint og dominerende, mens Petronius og hans far oppfører seg typisk feminint. Petronius er svært kroppsfokusert. Han lever nemlig i en kultur hvor menn ses på som sexobjekter. Han skammer seg over kroppen sin, og synes ikke han er bra nok:

«Han så seg i speilet. Gredde litt på håret. Smilte. Forsøkte forskjellige smil. Så alvorlig ut. Stilte seg på siden og forsøkte å lure til seg et glimt av seg selv i profil. Egentlig var han ikke det minste stygg. Ansiktet var det da ikke noe i veien med. Det var smalt med jevne trekk. Kjedelig mellomfarge på håret, riktignok. Men han hadde hørt det var pent når han flettet det. Og så hadde han arvet pappas runde, myke munn som gikk litt opp i munnvikene. Øynene var for små. Det visste han. Men de hadde akkurat den riktige dype blå fargen.»

Man kan si at det er særlig tre syn på kjønn som kommer til uttrykk i *Egalias dotre*:

1. Det er først og fremst *oppdragelsen* som bestemmer hvordan kjønnene oppfører seg - ikke naturen.
2. Språket vårt er ikke kjønnsnøytralt, og dette hindrer likestillingen.
3. Kjønnrollene i vårt samfunn i dag er latterlige

Dette temaet får Brantenberg frem gjennom *satire*. Satire er å kritisere noe ved å bruke humor.

Analyse av Kjell Askildsens novelle «Mennesker på kafé» (1989)

I denne novellen ses det moderne samfunnet gjennom øynene til en gammel mann på kafé.

Motiv: Jeg-fortelleren snakker om et kafébesøk. Han er en gammel mann, og ensom. Han vil gjerne komme i snakk med noen, men får ikke kontakt. Til slutt later han som om han mister lommeboken sin, for at noen skal påpeke det, og dermed ta kontakt. Ingenting skjer, og etter en stund plukker han den opp selv, fordi han er redd for at noen skal stjele den. Det ender med at fortelleren virker skuffet over mennesker på kafé i våre dager.

Tema:

1. Den mest åpenbare tolkningen, er at novellen tematiserer alderdom og ensomhet. Den selskapssyke fortelleren er åpenbart ikke vant til å være ute blant mennesker: «...siden jeg ikke hadde snakket med noen på en god stund, ville jeg ikke hatt noe imot å veksle om ikke mer enn noen få ord med en eller annen...»
2. Novellen kan sies å ta opp igjen det typisk modernistiske temaet *fremmedfølelse*. Opplevelsen av å føle seg fremmed i en verden som har blitt ny og moderne, var et vanlig tema i modernismen tidligere på 1900-tallet, især rundt første verdenskrig, da verden brått forandret seg til det ugjenkjennelige. I denne novellen er det et gammelt menneskes fremmedfølelse vi får lese om.
3. Novellen kan også tolkes som at den tematiserer menneskelige relasjoner, og mangelen på samhold og fellesskap: «... rundt meg satt en masse mennesker og spiste kaker eller smørbrød, sjelden mer enn en ved hvert bord. Det så nokså ensomt ut...», forteller den gamle mannen, og han fortsetter: «det var som om alle var uten blikk».

Språk: Setningene er lange og omstendelige, og novellen er skrevet i en muntlig og skravlete stil. På den måten minner språket om slik gamle menn ofte prater: «Ingen kunne jo være helt sikre på at det ikke var en del penger i den, det hender jo at gamle mennesker ikke er fattige, at de til og med er rike, verden er jo sånn, de som ranet til seg i sin ungdom eller i sine beste år, de får lønn for det i sin alderdom.»

Oppbygning: Novellen er svært kort. I stedet for et klimaks, en spenningstopp, får vi i denne novellen et antiklimaks. Ingenting skjer. Dette viser kanskje hvordan livet til mange gamle mennesker er?

Analyse av Espen Haavardsholms novelle «Rødme» (2002)

Motiv: Novellen handler om en fjortenårig gutt som er på klassefest. Der leker de en lek som går ut på å holde en appelsin fast under haken, og sende den videre til den som står ved siden av.

Hovedpersonen i novellen skal sende appelsinen videre til Gun-Eva, som han er vilt forelsket i. Man får nøye beskrevet hovedpersonens opplevelser og indre reaksjoner – hvordan han blir enormt nervøs og opphisset av den forsiktige nærkontakt med "den uoppnåelige Gun-Eva". Til slutt står det at minnet om denne opplevelsen vender tilbake i underlige drømmer i flere tiår etterpå.

Tema: Novellen kan tolkes på flere forskjellige måter.

1. Det meste åpenbare temaet, er forelskelse, nærmere bestemt *tenåringsforelskelse*. Novellen tematiserer hel enkelt hvordan det føles og oppleves å være en forelsket fjortenårig gutt.
2. En annen mulig tolkning, er at novellen dypest sett handler om *erindring*. Novellen tematiserer hvordan det er for oss å tenke tilbake på ting vi har opplevd i fortiden. Det å tenke på fortiden er en egen opplevelse, og novellen beskriver denne opplevelsen.

Det er to ting i novellen som støtter denne tolkningen. For det første har vi avslutningen av novellen, der det ikke lenger handler om klassefesten, men om duften av appelsinen og Gun-Evas hår, "som kommer tilbake i alle slags underlige drømmer [...] i tiår etterpå."

Den andre tingen som støtter denne tolkningen, er at nesten alle setningene er grammatisk ufullstendige. Dette er egentlig ikke en sammenhengende fortelling, men en rekke glimt – som bilder i et fotoalbum. Det er gjerne slik det oppleves å tenke tilbake på noe man opplevde for lenge siden. Man husker ikke alle enkeltheter og alle logiske sammenhenger – man husker bare noen få sanselige øyeblikk.

3. En tredje tolkning, er at novellen kan sies å tematisere *det å ikke være blasert*. Når man blir eldre, er det mange ting som ikke gir en like heftig opplevelse som da man var ung og uskyldig. Å bli eldre betyr samtidig å bli blasert. Novellen handler om et ungt menneske som ikke har gjort seg så mange livserfaringer ennå, og derfor virker den uskyldige appelsinleken så enormt opphissende på ham. Hadde han lekt appelsinleken ti år senere, ville det neppe vært en like ekstrem opplevelse, uansett hvor pen Gun-Eva er. Novellen tematiserer hvordan livet oppleves før man har blitt blasert.

Oppbygning

Historien fortelles i nåtid, men slutten gjør det tydelig at dette er et barndomsminne fra fortellerens liv. Det at det hele fortelles i nåtid, er med på å vise hvor levende dette er for fortelleren, og det gjør også det hele mer levende.

Det er vanskelig å avgjøre om det som skjer, skjer kronologisk, siden dette er ”glimt” av minner. Appelsinen kommer først (forflyttes fra kinn til kinn), og deretter er han ute og går på vei til festen, og så sitter de og leker appelsinleken igjen.

Som når det gjelder ekte minner, kommer det hele i små billedglimt, uten at rekkefølgen alltid er logisk. Men hvert enkelt bilde er viktigere enn rekkefølgen.

Språk og ordvalg

- Setningene er korte, og ofte ufullstendige.
- Substantiv og adjektiv dominerer.
- Få verb.

«Det alvorlige blå blikket hennes. Den hvite blusen med det tynne sølvkjedet i halsen. Den glatte huden, antydningen til fregner på den brede oppstoppnesa med de store neseborene. Øynene hennes som står litt for langt fra hverandre. Smilehullet i det ene kinnet, når hun en sjelden gang ikke er taus, sky og alvorlig.»

- Novellen er altså preget av mange bilder og lite handling.

Metaforer og symbolikk

Fargesymbolikk:

- Appelsinen er gul. Dette minner om gull, lys, sol. Det er noe veldig verdifullt for hovedpersonen.
- Gunn-Eva er hvit og marmoraktig. Han rødmer. Hvitt og rødt er kjærlighetens farger

Seksuelle metaforer:

- Appelsinen er en frukt. Frukt forbindes med fruktbarhet og det seksuelle. (tenk på forbudt frukt).
- Hovedpersonen rødmer når han skal berøre Gunn-Eva. Det står at blodet stiger til hodet hans. Dette kan være et hint til at blodet også stiger til et annet hode.
- Dette forklarer i tilfelle hvorfor de andre ler.

Det virker ikke som om fortelleren selv er klar over alt det potensielt seksuelle i det han forteller.

Likevel er bildene der. Kanskje var det seksuelt da det skjedde, men når man husker tilbake, er alt det seksuelle blitt «kodet». I stedet husker man frukt og symboler.

Tendenser i samtidslitteraturen: Virkelighetslitteratur

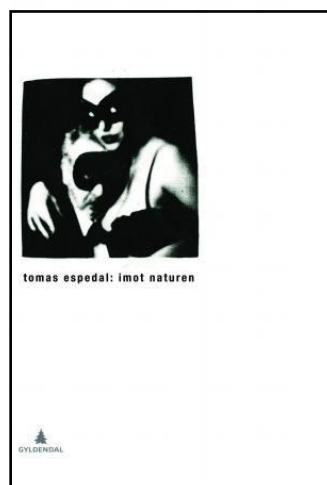
En av de store tendensene i norsk litteratur siden 2000, er den såkalte «virkelighetslitteraturen». Dette er litteratur som utvisker skillet mellom fakta og fiksjon, ved å ligge *veldig* tett opp mot virkeligheten. Forfattere av virkelighetslitteraturen bruker faktiske hendelser og levende modeller som personer i romaner, og bøkene de skriver har gjerne et sterkt selvbiografisk preg, ved at de har en handling som er svært likt forfatterens egne liv.

Virkelighetslitteraturen har skapt en del debatt. Noen mener at de har blitt utlevert i disse bøkene, og at forfatterne ærekrenker levende og døde familiemedlemmer, uten at man kan forsvare seg. Forfatterne svarer gjerne med at man ikke må misforstå: Dette *er* fiksjon, det er oppdiktet – samtidig som det er veldig likt, eller helt identisk med, virkeligheten. Forfatterens kunstneriske ytringsfrihet gjør uansett at de ikke kan saksøkes for injurier.

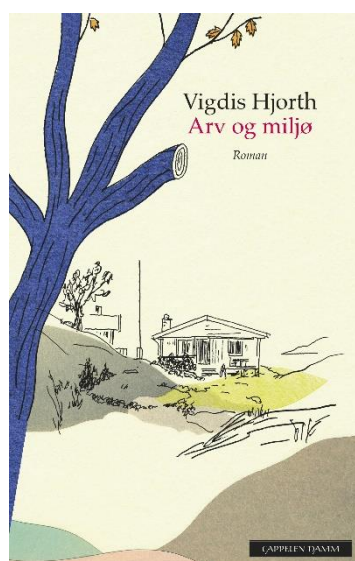
Mest kjent er forfatteren Karl Ove Knausgård's romanserie *Min kamp* 1-6. Denne romanserien handler om Karl Ove, som er vokst opp på akkurat samme sted som forfatteren; familiemedlemmer og barndomsvenner heter det samme som forfatterens familie og venner; romanpersonen Karl Oves ekteskap er identisk med Karl Ove Knausgård's ekteskap – og likevel insisterer forfatteren på at dette ikke er en selvbiografi, men en roman. Det er altså per definisjon skjønnlitteratur, og ikke sakprosa; *Min Kamp* er ikke fakta, men fiksjon.

En annen som skriver virkelighetslitteratur er Tomas Espedal. Han har skrevet i forskjellige selvframstillende sjangre, slik som brevromaner og bøker på dagbokform. I boken *Imot naturen* (2011) skriver Espedal om en eldre mann (Tomas) sitt kjærlighetsforhold til en mye yngre kvinne. I 2016 kom Silje Aanes Fagerlund med romanen *Eneste*, om en ung kvinnes forhold til en eldre mann. Begge forfatterne ser ut til å beskrive samme kjærlighetsforhold, men begge insisterer på at dette er fiksjon, og ikke biografi.

Vigdis Hjort har gjennom hele sitt forfatterskap skrevet romaner som ligger veldig tett opp mot hennes eget liv. I 2016 kom romanen *Arv og miljø*, som bruker levende modeller, ved detaljert å beskrive farens begravelse og en arvekonflikt med søsknene, og ved å ta inn virkelige tekster slik som sitater fra brev, meldinger og e-pøster. Hovedpersonen i *Arv og miljø* blir misbrukt av sin far, og noen mener det da blir svært problematisk at boken lever i

grenseland mellom det fiktive og det private. Selv om dette liksom bare er en roman, blir det kastet en alvorlig mistanke over en virkelig person. Hjort selv sier at hovedpersonen i boken ikke henne, samtidig som hun sier at boken bygger på egne erfaringer, uten at hun gjør det klart hva som er fakta og hva som er fiksjon. I 2017 kom Vigdis Hjorts søster, Helga Hjorth, med romanen *Fri vilje*. Denne er et direkte svar til romanen *Arv og miljø*, og beskriver de samme hendelser fra et annet perspektiv, og som handler om hvordan det oppleves å bli beskrevet i en roman hvor fakta og fiksjon er blandet sammen.

I 2004 kom Nicolaj Frobenius med romanen *Teori og praksis*, som skildrer en hardt oppvekst i drabantbyen Rykkin, der han selv vokste opp. Naboer fra Frobenius' gamle lokalmiljø protesterer mot forfatterens beskrivelser. Forfatteren selv kaller romanen «en løgnaktig selvbiografi».

Diskusjonen om virkelighetslitteraturen har klare paralleller med «Myklesaken» på 1950-tallet.

